

Интервю от Ливия Думина, nra.lv, 4.09.2012

АЛЕКСАНДЪР МОРФОВ:

ВИНАГИ СЪМ НАМИРАЛ КРАЙНОСТИТЕ ЗА ИНТЕРЕСНИ

Бащата на Александър Морфов е бил офицер и е очаквал от сина си да поеме по неговия път. Синът, обаче, решава да се посвети на изкуството. Казва, че е женен за театъра, а любовница му е киното. Българският режисьор Александър Морфов в момента работи в театър „Даилес“, където поставя „Самоубиецът“ от Николай Ердман (“Finita la comedia!”). „Даилес“ откриват новия си сезон с премиерата на 14^{та} септември.

Л. Д. Какво знаехте за Латвия и латвийския театър преди да дойдете да работите тук?

А. М. Първият път, когато дойдох в Латвия беше преди пет години, когато московският театър „Ленком“ си сътрудничеса с двама известни и много талантиливи латвийски артисти

– Андри Фрайберг и Кристин Пастернак. Дойдох, за да присъствам на оперен спектакъл. Още тогава веднага се влюбих в града. Наистина харесвам Рига. Мисля, че тук има много повече хора, отколкото можем да срещнем на улицата. Разбира се, познавах и популярният режисьор Алвис Херманис, с когото се бях запознал на един фестивал. Бях гледал две негови постановки. Бях поканен в театър „Даилес” и дойдох отново, за да гледам спектакли от репертоара. Тази информация беше напълно достатъчна за мен. Харесах театъра, харесах актьорите.

Работили сте в много държави по света. Вече забелязахте ли кое е онова, с което латвийските актьори и латвийският театър се отличават?

Първите ми впечатления, докато гледах спектаклите, бяха, че актьорите тук са много сериозни. Това ми хареса. Сериозни в смисъла на професионализъм – те харесват това, което правят, и имат емоционална и професионална отговорност. Това е нещо, което понякога ми липсва в руските актьори. Те са малко... Системата на Станиславски, която се е прочула по целия свят, като че ли се е износила с прекомерното ползване на психология. Деформирала се е. Руският актьор плаче за всичко. Само да му разкажеш за децата в Сомалия и той вече се е разплакал, а това всъщност е актьорска техника, която в 90% от случаите се прилага погрешно. Това започва да ме дразни, защото дълбокото емоционално разбиране за дадена ситуация е сложен и задълбочен процес. Това, разбира се, е работа на ума и въображението. Процес, който те води до разбиране на ситуацията. За руския актьор няма значение дали разбира или не. Той може да се разплаче за миг. Разбира се, с това нямам предвид всички руски актьори. Там също така има и отлични актьори, все пак Русия е люлката на една велика школа в театъра.

Тук съм забелязал, че за да доведеш актьора до истинско разбиране и осъзнаване на преживяванията на героя, той има нужда от повече внимание и информация, той има нужда да разбере ядрото на проблема и как той може да бъде разрешен. И към края на този процес, той вече е способен да свърши работата си чудесно, защото се чувства в кожата си.

Въпреки това тук срещам един проблем – латвийските актьори са доста самоуверени. Когато работя на Балканите – Македония, Сърбия, Румъния, – успявам да създам връзка с актьорите по-бързо, отколкото тук. На втората ни среща вече можем да си гостуваме или да идем на ресторант заедно или където и да е, в някоя неформална среда, където да обсъждаме идеите си за смисъла на спектакъла на едно различно ниво. В началото не бях сигурен дали те ме разбират или не, дали приемат онова, което им казвам, или не. От професионална гледна точка те са много дисциплинирани и изпълняват бележките много стриктно и точно, но човешкият контакт, който съм свикнал да създавам почти незабавно, е по-трудно постижим тук. Но не за пръв път се сблъсквам с този проблем, така че за мен това не е шок. Работил съм в Швеция преди, а и току-що се връщам от Тел Авив. Евреите са хора, които са известни с темперамента си, но в действителност съвременните евреи са

доста обрани. Причините за това са други – страхуват се, че ако си позволят да разкрият истинските си емоции, това може да им коства свободата. Северните хора трудно допускат нов човек сред себе си. Те първо трябва да го опознаят. Но аз с готовност се подчинявам на правилата на играта и на правилата в нашите отношения. Работя ежедневно, за да подобря тази връзка. Опитвам се да ги убедя, че имаме нужда от наше общо пространство, където всеки партнира на другия, за да се получи добър спектакъл. Понякога имам чувството, че вървя по тънък лед. Понякога е хлъзгаво, залиташ, но само за кратко. И въпреки това остава усещането, че ледът ще се пропука всеки момент. Това е здравословно усещане, обаче, защото човек винаги трябва да е подготвен за такова нещо.

Вие ли избрахте пиесата на Ердман?

Да. Предложих на театъра няколко варианта и те се спряха на този. Текстът дълго време живее в съзнанието ми и имам чувството, че темата днес е много актуална. Разбира се, променил съм много. Съкратих идеологическата линия, заради която, както знаем, Ердман е заточен извън Москва и никога не е написал нищо повече от „Самоубиецът” и „Мандат”. След като се премахне всичко, свързано с тоталитарния режим, комунизма или Сталин, остава една много тъжна и много смешна човешка история. Това е история за малкия човек, който търси себе си, своето щастие, своята съдба и т.н. Това е история за един човек, който преоткрива живота, след като е преминал през ада. Като Орфей, който слиза в ада, но не за да търси Евридика, а за да търси себе си и собствената си свобода. Той влиза в ада единствено за да се увери, че животът действително си струва да се живее. Че животът е прекрасен. Като се замислим – щом не сме тежко болни или нямаме някоя семейна трагедия – животът всъщност е прекрасен, каквото и да ни поднася. Разбира се, социалният натиск и статусът, изкарването на пари, оцеляването ден след ден, подсигуриране на всичко необходимо вкъщи – това е някаква лудница! Но смисълът е да има човек, който те обича и когото обичаш, да държиш ръката на сина си, да гледаш към слънцето през деня и към звездите през нощта. Има ли нещо по-чудесно от това? Хората се превърнаха в роби на собствените си очаквания, роби на собствения си живот. Станали сме неспособни да погледнем живота такъв, какъвто той е, и го измерваме с ценностите, които притежаваме. Описваме живота си с цената на колата, която караме, или с квадратурата на апартамента, в който живеем. Ако аз карам някакво скапано Жигули и не съм облечен от горе до долу в Пако Рабан, тогава трябва да живея бедно. Не е така, в действителност не живея толкова бедно, тъй като качеството на живота ми не зависи от тези неща. Това също е една от идеите в пиесата. Трябва да гледаме на живота от друг ъгъл, както пееха Монти Пайтън – „Always look at the bright side of life” [„винаги гледай от светлата страна на живота”]. Хубава кола? Ако питате мен, майната му на това! За мен е важно да мога да се разходя в парка, да легна на тревата, да дишам въздуха, да слушам децата как тичат наоколо. Тези неща струват много повече, отколкото да седиш в огромното си имение и да гледаш по телевизията колко бедно живеят хората.

Това е проблемът за човешката свобода.

Да, това е. Да я откриеш, да я сграбчиш и да се осъзнаеш. Трудно е, особено в днешната реалност на малкия човек, който няма почти никаква останала надежда. Единствената му надежда е да има прилична работа и добра заплата. Само за това мечтае. И изведнъж се оказва, че това всъщност не е всичко в живота, че това дори не е най-важното нещо в живота – да няма работа или пари. Много по-важно е да имаш някой, който те обича и когото ти обичаш. Тази пиеса е всъщност за любовта. Това бих искал да извадя от нея. Това ми е интересно в този етап от моя живот. Преди бях различен. Преди приемах и преценях всичко през гняв.

А защо гняв?

Бях гневен на света, че не е устроен така, както аз очаквах. Исках да го поправам, да отмъстя. Мислех, че отговорът на злото е още повече зло. Вероятно не съм станал помъдър, вероятно съм станал по-глупав, но разбирането ми за света се промени. Затова и намирам тази пиеса за интересна.

Разбирам, че човешката свобода е сред предпочитаните от Вас теми. Във Вашия „Полет над кукувиче гнездо” („Затъмнение”) на московския театър „Ленком” с Александър Абдулов в главната роля – впрочем това е едно театрално преживяване, което ме разтърси – тази тема също е основна.

Винаги съм намирал крайностите за интересни. Животът на „специалните” хора. Нашият свят е изграден и се е развивал именно благодарение на такива хора. Те са тези, които се осмеляват да предприемат първата, немислима, крачка към бъдещето. Може би има у мен скрито желание да ги изравня. Наслаждавам се да разсъждавам какво прави тези хора специални, какви са техните крайности и техните особености. Да, това винаги ме вкарва в размисъл.

Какво още бих могъл да добавя? Най-големият проблем на съвременния човек е липсата на свобода. В миналото бяхме лишени от свобода, заради идеологическата система, а днес сме жертви на социалната и банковата система. Има ли днес човек, който да твърди, че е свободен? Аз имам заеми, кредити, данъци, сметки... Подлудиха ни в тази паяжина, а може ли някой да се откъсне от нея и да се освободи? Единствените хора, които са напълно свободни са бездомниците по улиците. Те имат тотална свобода и това ни създава едно нетипично усещане, че да си свободен е всъщност една много плашеща идея. Наистина ли искаш да бъдеш свободен, ако това би означавало, че ще свършиш на улицата? Но те не могат да си помогнат, тези изгубени, безнадеждни, глупави хора. И изведнъж свободата вече не е цел, тя се превръща в проклятие, тя е краят. Ето така системата подменя

мисленето ни! Ако се справяш добре в живота, ако си успешен, все някога ще трябва да осъзнаеш цената, която си платил. Системата те държи с вързани ръце и дори крака. Децата трябва да са на училище, таксите са високи, а после и в университет. Някои предпочитат Англия, но животът там е скъп и трябва да започнеш втора работа, да продадеш колата си, да работиш от сутрин до вечер, всеки ден, и все пак ти трябва още работа... Вече става все по-трудно и по-трудно да докажеш, че действително ти си личност. А коя е тази личност в крайна сметка? Както казва Подсекалников (в пиесата) – число за статистиката. Нищо не зависи от теб. Подчиняваш се на законите, на банковата система, изкарваш пари. Ние ще ти дадем всичко, което пожелаеш, а след това ние ще те притежаваме. Идеологическата репресия се замени от робството на парите. Всички ценности бяха подменени в човешката представа. Ако искаш да разбереш какво е свобода, трябва да направиш това, което е направил нашият герой – да стигнеш до портите на ада, да надникнеш зад тях и едва тогава да осъзнаеш, че животът е прекрасен.

Казвате, че тази пиеса има модерно звучене, но не е единствената, която Сте предложили на театъра. Стар текст...

„Ревизор” от Гогол, това е гениална пиеса...

... който сякаш е написан вчера. Това означава ли, че пътят на развитие е с формата на спирала или на кръг?

Да, кръг е, цикълът постоянно се повтаря.

Допускаме все същите грешки. Защо не можем да се променим, нищо ли не сме научили?

Ако искаш да разбереш смисълът на съществуването, трябва винаги да започнеш отначало. Много философи са се опитвали да отговорят на този въпрос – защо съществуваме, какъв е смисълът на живота сам по себе си, но в продължение на три хиляди години не са успели да намерят отговор. Но това е дълга тема.

Моето лично кратко обяснение е, че ние все още се намираме на еволюционно ниво на мисълта и съзнанието, което е ограничено в рамките на дадени предели, и сме все още неспособни да се издигнем до следващо ниво. Дотогава все ще се въртим във същата спирала. Макар и технологиите да са много напреднали, ние все още преживяваме същите мигове на щастие и страдание, които и Шекспир е описвал. Нищо не се е променило в човешката природа. Да достигнем по-високо ниво на съзнание, което ще ни позволи да разберем какво всъщност означава свободата, да освободим напълно съзнанието си, това ще бъде възможно едва когато човечеството изясни и балансира разбиранията си за добро и зло. Докато все още съществува екстремният фанатизъм, радикализъм и всякакъв друг –

изъм, докато хората все още се избиват един друг по улиците заради религиозни или идеологически различия, човечеството е закотвено на това ниво. Преди да се случи това хората няма да могат да постигнат по-високо съзнание.

Щом цивилизацията ни е в застой, вероятно наистина трябва да бъде разрушена до основи преди да се прероди.

И все пак, бих искал да вярвам, че ще израстнем до по-високо ниво, но няма да е лесно. Не и в този живот, със сигурност, нито пък в следващия или в по-следващия. Не мога да повярвам, че цялата история на човешката цивилизация има за цел единствено самоунищожението, че целият свят със всички култури, които е създал, са обречени на гибел. Че смисълът на всичко това е пълният разпад. Смисълът на живота, целта на всичко това е тайна, която е скрита у онзи, който го е създал.

Да се върнем към актьорите. Разбирам, че за Вас е важно да работите с единомислещи хора. Защо е това?

Вярвам в съвместната творческа работа. Вярвам, че когато хората носят едни и същи идеи, тяхната работа ще бъде по-успешна и по-интересна. Дори бих могъл да кажа, че личното актьорско постижение за мен не е толкова важно, колкото целият спектакъл. Моят приоритет е да изградя екип от съмишленици. Винаги съм мечтал да създам оркестър, който да може да импровизира толкова добре, че да не се нуждае от автор, защото музикантите сами за себе си са своят автор. Преди съм успявал, но сега времето ни притиска. За да се върнем към актьорите – рисковано е, защото един ден актьорът може да играе превъзходно, а на следващия да се провали. Това не е добре за теб (режисьора). Но аз се опитвам да подкрепям екипа, да давам на актьорите свобода, да ги водя в посоката, която съм избрал, и да им помагам да достигнат до съответното емоционално или мисловно състояние, и все пак, да им позволявам да израснат с ролята си. Това са най-щастливите мигове от работата ми – да видя как нещо, което аз съм създал, е израснало до нещо по-голямо, защото актьорът е вложил нещо от себе си в него. Когато актьорите доразвиват твоите идеи, тогава се получава истинско изкуство, което живее собствен живот на сцената. Този процес не е лесен, особено в този случай, когато все още не се познаваме. Подхождаме много внимателно един към друг, като с вързани очи. Все се опитвам да ги впечатля, да ги спечеля и се надявам, че ще успея. Това е сложна психологическа игра. Моята лична победа ще дойде тогава, когато успея да ги обединя и да ги накарам да повярват в общата идея, в спектакъла. Никога не съм възприемал спектаклите за „мои“, винаги съм предпочитал „наши“. Вярвам в актьорите, защото театърът е живо изкуство. Затова и винаги ще съществува – защото носи непосредствения човешки контакт между публика и актьор. Това е контакт, който ни е особено необходим днес, когато технологиите бавно ни превземат.

Мислите ли, че репертоарният театър има бъдеще?

Той ще продължава да съществува дотогава, докогато държавата има концепция за развитие на театралното изкуство. Има и лоши примери – Гърция, Италия. Театърът го има в тези държави, но не е ясно как и къде той се случва.

Държавата трябва ли да приема държавните театри за културна ценности, която се нуждае от подкрепа?

Всяко правителство има за задача да реши какви иска да бъдат неговите граждани. Латвийското правителство трябва да реши какви иска да бъдат латвийците. Трябва ли да са облечени? Да, трябва. Трябва ли да са добри хора? Да, трябва. Трябва ли да познават и обичат културата си? След като зададеш нещо като приоритет, то вече става неизбежно. За всяко правителство е важно да има образовани граждани, които имат потенциал да развиват себе си и обществото.

Но необразованият народ е по-лесен за манипулация.

Щом е така, правителството е обречено. Жалко би било да не разбират това.

Разкажете ни за българския театър. Той е непознат за латвийската публика.

Има около десетина репертоарни театри в София и още петнайсет в страната. Имаме Национална академия за театрално и филмово изкуство и няколко алтернативни театрални школи.

Хората обичат ли театъра? В Русия, например, са големи любители на театъра!

Театърът е култ в Русия. Имаше два критични момента през пост-тоталитарния период, но публиката вече се завръща в салона. Актьорите също възвръщат своя статус. Престижът на професията не е това, което трябва да бъде, но със сигурност е по-висок, отколкото беше преди пет години. Снимат се кино и телевизионни сериали. Да си актьор вече не е унижително, тъй като имаше време, в което това беше синоним на провал. В Академията кандидатстваха по три хиляди души в сравнение със сегашните едва 150 кандидата. Изборът е ограничен. Но сега интересът се връща. Единственият проблем е отсъствието на алтернативен театър, в тази област няма конкуренция. Държавата също не успява да създаде добра среда за развитието на алтернативен театър. Хората се обединяват, опитват се да създадат нещо, но е трудно без държавна подкрепа. Разбира се, публиката на алтернативния театър не е масовата публика, а финансирането се изчислява на базата на брой зрители. Колкото повече зрители имаш, толкова по-голямо финансиране получаваш.

Парите се стичат към по-забавния репертоар. И макар и системата да не е все още в пълен дисбаланс, процентът на сериозните проекти, който е около 30%, намалява.

Вие Сте художествен ръководител на националния театър „Иван Вазов” в България. Колко от Вашите проекти са там и колко от тях са в чужбина?

В моя театър поставям приблизително веднъж на сезон, а през останалото време работя зад граница. Вече не мога да живея без да пътувам. Оставам в България за три месеца и един ден просто отивам на летището, за да гледам излитащите самолети, като че нещо ме тегли.

Защо не искате да прекарвате време у дома?

Много съм любопитен. Искам да видя нови места, да се запозная с нови хора. В моя театър всичко е наред – добри актьори, добра трупа, обичам да работя с тях. Ние имаме отлична трупа и това не е само мое мнение, потвърждават го и режисьорите, които каня да поставят в театъра. Казват, че в държавата ни има много добри актьори, но никога не са виждали толкова много на едно място. Дори Андрей Кончаловски каза това, когато го поканих да работи при нас преди няколко години, но неговият хонорар е невероятно висок. Това щеше да закрие цялата система на българския театър за три месеца.

Усещането е много особено, да бъдеш на 10 хил. метра над земята, сякаш си между земята и рая, дори забравяш накъде летиш, защо летиш. Все едно ти си този, който е полетял. Може би това ми дава свобода и независимост, от които така се нуждая. Всички тези проекти зад граница ми дават усещането за независимост. Когато не дължа нищо на никого, когато съм само аз и това, което умея. Засега, това се отразява лошо само на семейството ми, но те са винаги с мен. Дори и сега, по време на ваканцията.